

HÁHN JUDIT

Az egyetemi oktató humora*

Hungarian teachers' use of humour in the business classroom

Several articles have been published on the benefits of using humour in teaching. It is a common way of raising students' attention during classes, and this can enhance memorisation. Reducing the level of stress facilitates the learning process. This paper focuses on the way university lecturers employ humour in business education. The aim is to develop a taxonomy of the tactics that can be applied and the topics treated so that we can see what kind of content and arrangement can trigger a humorous effect. Special attention is paid to the linguistic tools used by teachers. The analysis is based on a corpus of over 300 humorous utterances that were recorded by university students in the classroom and later published in an in-house magazine.

Bevezetés

Az egyetemi oktatók humora kevésbé kutatott, de elgondolkodtató és egyúttal szórakoztató téma. Az egyetemi előadásokon és szemináriumokon elhangzó ismeretek komolysága és komplexitása látszólag nem ad túl nagy teret a humornak. Valójában azonban az oktatók közül sokan fűszerezik mondanivalójukat időnként egy-egy aranykópéssal vagy vicces történettel. Ez a tanulmány azokat a taktikákat és témákat rendszerezi, amelyekkel egyetemi oktatók gyakran oldják a tanórák hangulatát. A vizsgálat tehát a felsőoktatásra irányul, azon belül pedig a közgazdaság-tudományi kurzusokon megnyilvánuló oktatói humorra.

Egy magyarországi egyetem közgazdaság-tudományi karának hallgatói évek óta feljegyzik és a kari diákújságban meg is jelentetik oktatóik humoros megjegyzéseit, nem kis derűtséget okozva mind a hallgatók, mind az oktatók körében. Az „oktatói aranykópések” rovatban olvashatók ezek a megjegyzések az adott tanár nevével együtt. Ez a rovat volt a forrása annak a több mint 300 elemű korpusznak, amely az elemzés bázisául szolgál.

A tanulmány a következő kérdésekre keresi a választ: (1) Tematikailag hogyan kategorizálható az oktatói humor? (2) Milyen nyelvi eszközöket alkalmaznak az oktatók leggyakrabban a humoros hatás érdekében? (3) Mi a humor szerepe az egyetemi előadásokon? (4) Milyen arányban fordul elő magas, illetve alacsony kockázatú humor

---

* A tanulmány angol nyelvű változata: Háhn, Judit (2012): Hungarian teachers' use of humour in the business classroom. In: T. Litovkina, A. – Sollosy, J. – Medgyes, P. – Brzozowska, D. (eds.): *Hungarian humour. Humour and culture 3*. Cracow: Tertium Society for the Promotion of Language Studies. 223–236.

a tanórákon? A kérdések megválaszolása előtt érdemes áttekinteni a témával foglalkozó korábbi kutatások és felmérések eredményeit.

A humor szerepe az oktatásban

Több tanulmány is rámutatott már arra, hogy a humor rendszerint pozitív hatással van a tanítási-tanulási folyamatra. Loomans és Kolberg (2002) például egy egész könyvet szentelt a témának *The laughing classroom* (A nevető osztályterem) címmel. Véleményük szerint a humor a lelkesedés, az elfogadás és az odafigyelés közvetítésének egyik eszköze. A tanórákon az unalom és a feszültség a tanulási folyamat két legnagyobb gátja. Humorral azonban mindkettőt hatékonyan és egyszerűen fel lehet oldani.

A humor társas jelenség (Táncz 2008), és „az egyik legjobb eszköz az iskola elviseléséhez” (Zsolnai–Zsolnai 1989: 124–129, idézi Táncz 2008: 144). A humor közvetlen légkört teremt, ami megkönnyíti a tanulást és a kommunikációt a tanórán. A tanítási-tanulási folyamatra gyakorolt jótékony hatása ma már annyira elfogadott és közhírt, hogy a tanítási norma részévé vált (Torok et al. 2006, idézi Séra 2008). Elősegíti a tanulást azáltal, hogy (1) felkelti a diákok figyelmét, (2) csökkenti a feszültséget, (3) javítja a diák viszonyát az adott tárgyhoz, (4) fejleszti a problémamegoldó készséget, (5) csökkenti a fegyelmezési gondokat, (6) növeli a tanár hitelességét, (7) javítja a tanár–diák kapcsolatot, (8) sokkal támogatóbb tanulási környezetet és sokkal nyitottabb légkört hoz létre (Ziv 1998, Berk 2000, Pollio 2002, Powers 2005, Garner 2006, Shatz–LoSchiavo 2006, Torok et al. 2006, idézi őket Séra 2008: 265–266).

A humorral azonban óvatosan kell bánni. A *Professors are from Mars, Students are from Snickers* (A professzorok a Marsról jöttek, a diákok a Snickersről) című könyvében Berk (2003) különbséget tesz alacsony és magas kockázatú humor között. Egy vicces megjegyzés akkor alacsony kockázatú, ha nem sért senkit, és a közönség is valószínűleg kedvezően fogadja. Berk szerint tipikusan ehhez a csoporthoz sorolhatók a humoros idézetek, kérdések, anekdoták, valamint az önironikus megjegyzések. Magas kockázatúak ezzel szemben általában azok a spontán verbális megnyilvánulások, amelyekkel diákok közbevetéseire vagy figyelmetlenségére reagálnak a tanárok. Ezek a reakciók elterelhetik a diákok gondolatait a fő gondolatmenetről, sőt, akár meg is bántathatják őket (Berk 2003: 22). Berk állítása szerint bántó humornak nincs helye az osztályteremben. Ahelyett ugyanis, hogy pozitív és közvetlen légkört hozna létre, ez a fajta humor könnyen ellenkező hatást válthat ki.

A tanárok viselkedése és nyelvhasználata mintaként szolgál a diákok számára. Ha az oktatók rendszeresen humoros megjegyzéseket tesznek egyénekről, illetve bármilyen etnikai, faji, nemi vagy vallási csoportról, vagy olyan kényes témákat érintenek, mint az AIDS, a szex vagy az abortusz, óvatosan kell fogalmazniuk, hiszen gondolkodás módjuk kihat a hallgatókra. Berk (2003: 47) azt javasolja, hogy a humort inkább önironia formájában alkalmazzák az oktatók:

„Ez a fajta humor azt a benyomást kelti a hallgatóságban, hogy egy magas státuszban lévő egyetemi oktató is hús-vér emberi lény, aki megközelíthető, azaz egy közülük. [...] A hallgatóságban komfortérzetet kelt, ha látják, hogy egy professzor is ugyanúgy hibázhat, mint ők. [...] Ez nem csökkenti az irántunk érzett tiszteletet. [...] Egyfajta biztonságérzetet tükrözünk, ha képesek vagyunk saját magunkon nevetni.” (H. J. ford.)

A 80-as évek végén Gorham és Christophel (1990) 206 amerikai főiskolást kért meg arra, hogy jegyezzék fel oktatóik összes humoros megjegyzését az órákon. Az elemzés során arra az eredményre jutottak, hogy ezen megnyilvánulások több mint fele valamilyen célpontra irányult: a fókusz vagy egy személy volt (például a tanár saját maga, azaz önirónia), vagy egy csoport, illetve intézmény. A vicces megnyilvánulások hozzávetőleg 20%-a egy diákot vagy az egész osztályt célozta meg, 12%-ot tettek ki azok a megjegyzések, amikor a humor tárgya az oktató maga volt, a többi esetben pedig a kurzus témája, a tanszék, az egyetem, az állam vagy híres személyek álltak a viccelődés középpontjában. A célpont nélküli megjegyzések viccek vagy történetek voltak, amelyek órán hangoztak el. Az összes humoros megnyilvánulás mindössze 30%-a kapcsolódott az előadás témájához.

Összegzésként elmondható, hogy a humor csodálatos eszköz, ami segíti a tanulást. Alkalmazásakor azonban nem árt az óvatosság, mert a humor bizonyos formái könnyen megbánthatják a hallgatóságot, illetve negatív irányban befolyásolhatják a gondolkodás módjukat és a világról alkotott nézeteiket. A következő fejezet a közgazdaság-tudományok oktatásával kapcsolatban vizsgálja a humor szerepét, különös tekintettel hallgatók és oktatók véleményére.

A humor a közgazdaság-tudományok oktatásában

Egyetemi hallgatóként nagyon fárasztó és unalmas lehet naponta több előadást végigülni. Egy egyetemi előadás hossza általában 75–90 perc, ami alatt javarészt az oktató beszél. Az interaktív szemináriumokkal szemben ezeken az órákon a diákoktól azt várják el, hogy csendben figyeljenek és jegyzeteljenek.

A magyar közgazdászképzésben a legtöbb tárgy gazdasági-társadalmi és üzleti elméletekre, matematikai számításokra, statisztikai módszerekre és adatelemzésre épül. Ezek a témakörök látszólag kis teret engednek az oktátónak a viccelődésre. Ahogy azonban ez az alábbiakban kiderül, ezeken az előadásokon is elhangzanak olyan megjegyzések, amelyek mosolyt vagy akár nevetést is kiválthatnak a hallgatókból.

A vizsgálat korpuszát adó kar diákjai annyira fontosnak találták a közgazdaságtan és a humor kapcsolatát, hogy e téma köré szerkesztették a diákmagazin egyik számát. Az adott lapszám több szempontból is körbejárta a kérdést, így többek között olvashatók benne írások a humor és a reklámok kapcsolatáról, a Monty Python történetéről, valamint a humor oktatásban betöltött szerepéről.

Az újság bemutatja annak a kis felmérésnek az eredményét is, amelyben diákok társaiknak tettek fel humorral kapcsolatos kérdéseket. Kettő foglalkozott ezek közül a tanítással:

- (1) Mennyire fontos számodra, hogy egy oktató humoros legyen?
- (2) Melyik előadó a leghumorosabb?

Az első kérdésnél a választ egy skálán (1 = egyáltalán nem fontos, 6 = nagyon fontos) kellett megadni. A kapott válaszok alapján az átlag 4,56 lett, azaz a közepesnél nagyobb mértékben tartják fontosnak a diákok azt, hogy egy oktató humoros legyen. Az oktatói poénok fontosságának értékelésénél egy diák szöveges válaszát is feljegyezték. Ő a humor elsődleges szerepét az unaloműzésben látja:

„Végigülni egy másfél órás előadást nem kis feladat egy huszonéves egyetemista számára. Szeretjük, ha a tanárok a szakmai dolgokon felül még elsütnek néha egy-egy jó poént. Ezáltal a laptopot bámulók, a rajzművészek, sőt még a mély álomban levő hallgatók is felelszmelnek az előadás közepén.”

Három oktatót is megkerestek az újság szerkesztői a téma kapcsán, arról kérdezték őket, hogy mennyire tartják magukat poénos előadónak, illetve mennyire tartják fontosnak a humort az óráikon. Az oktatók a következő szempontokat emelték ki válaszaikban: (1) a szituáció és a hallgatóság összetételének mérlegelése (bántó megjegyzések kerülése), (2) az óra témájához kapcsolódás fontossága, (3) a humor mint hatékony eszköz a stressz csökkentésében, (4) a tanár személyiségének meghatározó szerepe. A meginterjúvolt tanárok mind hangsúlyozták a vidám órai légkör pozitív hatásait, különösen az óra témájához illő humoros megjegyzések stresszoldó szerepét. Részlet az egyik oktató nyilatkozatából:

„Helyénvalónak tartom a vicceket a tanórákon is, akár a diák, akár a tanár részéről hangzanak el. Ezek a poérok nem feltétlenül szakítják meg az órák menetét, sokkal inkább gazdagítják azt, érdekessé teszik. Főleg, ha az adott témához kapcsolódnak. [...] Hogyha képanyagot keresek egy-egy előadáshoz, akkor próbálok viccesebb fotókat keresni, főleg azért, mert ezek jobban megmaradnak a hallgatókban. Egy-egy jó kép vagy humoros videó sokat segíthet az anyag megértésében is. Úgy gondolom, hogy ahol emberek vannak, ott mindenütt nagyon fontos a humor, szükségünk van rá.”

A humor jótékony hatásait tehát mind a hallgatók, mint az oktatók elismerik, és fontosnak tartják. Hallgatói oldalról az unaloműzés, az oktatók részéről pedig a feszültség oldása, a megértési-tanulási folyamat megkönnyítése hangzott el mint elsődleges előny.

Az oktatói humor megnyilvánulásának különböző formái

Az oktatói poérok sokfélék. Ahhoz, hogy feltérképezzük azokat az eszközöket, amelyekkel az oktatók nevetést váltanak ki a hallgatóságból, egy 329 elemből álló korpusz vizsgálatára kerül sor, amelyet a diákok 48 oktató óráin jegyeztek fel. Az adatbázis alapja a kari diákújság 2005. február 25. és 2008. március 26. között megjelent számainak oktatói aranyköpés-gyűjteménye. A korpusz elemei szűrésen estek át az ismétlődések elkerülése és az angol nyelvű poérok kizárása végett.

Az 1. táblázat az oktatói humoros megjegyzések egy lehetséges kategorizálását mutatja. A csoportok kialakításakor a következő problémák merültek fel:

- a verbális megnyilvánulások az újságban eredeti kontextusukból kiragadva jelentek meg, így néha nehéz volt eldönteni, hogy pontosan kit vagy mit céloztak meg;
- néhány aranyköpés esetében egynél több potenciális célpont is definiálható volt.

Az említett problémákat úgy sikerült megoldani, hogy külön csoportba (egyéb) kerültek azok a példák, amelyeknél a poén céltárgya vagy célszemélye nem volt egyértelmű,

vagy a kontextus hiánya megértési nehézséget okozott. Ha felmerült az egynél több fókusz lehetősége, akkor ezek közül a legmeghatározóbb döntött a kategória kiválasztásakor. A csoportosítás így 15 kategóriát eredményezett, amelyeket az 1. táblázat összegez.

Fő célpont	Előfordulások száma	(%)
Tananyag	57	17,32
Diák(ok)	48	14,58
Oktató (önmagára irányuló)	47	14,28
Nyelvhasználat	45	13,67
Társadalom és társas/etikai normák	30	9,11
Tanítási helyzet	17	5,16
Egyéb	15	4,55
Értelmiségi hivatások	14	4,25
Nők	14	4,25
Bölcsességek, közhelyek	13	3,95
Politika	10	3,03
Házastárs és család (oktatóé)	7	2,12
Híres/történelmi személyek	6	1,82
Más országok/népek	4	1,21
Kollégák	2	0,60
Összesen	329	100

1. táblázat. Az oktatói aranyköpések fókuszai

Az aranyköpés „fókusza” vagy „célpontja” az a téma vagy megfogalmazási mód, amely a humoros hatást kiváltja, azaz amin vagy akin nevet a hallgatóság. Ugyanakkor ez egyben az a vezérfonal is, amely köré a kontextus, azaz az értelmi-szemantikai háló szerveződik. Az alábbi példában a fókusz maga az oktató:

Ki az a hülye, aki csütörtök reggel bejön? Én, mert az a dolgom...

Mosolygást csalhat az arcokra egy-egy nyelvi poén is, ilyenkor a humoros nyelvhasználat lesz a fő fókusz:

Pumukli mondja, hogy jobb egy ötlet, mint öt egylet.

A 2. táblázat a korpusz elemeit két nagy csoportra osztja aszerint, hogy milyen mértékű az a potenciális kockázat, amelyet a poénok magukban hordoznak. A magas kockázatú humorhoz olyan verbális megnyilvánulások sorolhatók, amelyekkel könnyen meg lehet bántani egyéneket vagy embercsoportokat (például vicces megjegyzések a szőke nőkkel kapcsolatban). Az alacsony kockázatú humorhoz olyan semleges hatású megjegyzések tartoznak, amelyek nem váltanak ki ilyen hatást (például a tananyagra vagy a tanítási helyzetre vonatkozóknak).

Magas kockázatú humor		Alacsony kockázatú humor	
Diákok	48	Tananyag	57
Nők	14	Oktató (önmagára irányuló)	47
Politika	10	Nyelvhasználat	45
Házastárs és család	7	Társadalom, etikai normák	30
Híres/történelmi személyiségek	6	Tanítási helyzet	17
Más országok	4	Értelmiségi hivatások	14
Kollégák	2	Bölcsességek, közhelyek	13
Összesen	91	Összesen	223
Relatív gyakoriság (314 = 100%)*	28,98%	Relatív gyakoriság (314 = 100%)*	71,01%

* az „egyéb” kategória nélkül

2. táblázat. Magas és alacsony kockázatú humor az oktatói aranyköpésekben

A fenti táblázatból látható, hogy az alacsony kockázatú humor előfordulása szignifikánsan nagyobb, mint a magas kockázatú humoré. Ebből arra következtethetünk, hogy az egyetemi oktatók humora rendszerint semleges fókuszra irányul. A magas kockázati potenciállal rendelkező fókuszok jelenléte azonban arra utal, hogy bizonyos esetekben egy egyetemi oktató is megfogalmazhat olyan viccelődő célzatú megjegyzést, amellyel esetleg megbánthat másokat. Külön kutatást érdemelne annak vizsgálata, hogy a hallgatók hogyan viszonyulnak ezekhez a poénokhoz. Valószínűsíthető csupán, hogy az esetek többségében nem érzik bántónak őket, illetve a befogadást nagyban befolyásolja az adott megjegyzés tényleges tartalma és megfogalmazása. Egy magas kockázatú poén nem minden esetben sértő, hiszen attól, hogy fókuszra egy adott személy vagy csoport, a viccelődés lehet kedves, sőt, akár segítő szándékú. A magas kockázat tehát csak mint lehetőség van jelen, s nem feltétlenül realizálódik. Az ilyen típusú humor gyakori alkalmazása viszont annak az esélyét is magában hordozza, hogy sztereotipikus gondolkodást közvetít a hallgatóság felé.

Tananyag

Az oktatói humor leggyakoribb fókusza a tananyag és a kurzus tartalma volt (17,32%). Az oktatók által leginkább alkalmazott stratégiák a következők voltak:

- egy fogalom megszemélyesítése:
*Ha szembejön a Király utcában egy függvény, mi jut eszünkbe róla először?
Hát, hogy konvergál-e.*
- magyarázat a dolgok leegyszerűsítésével:
A számvitelesek már az őszemberhez teszik a számvitel kialakulását. A mamut leütése volt a forrás.
- vicces hasonlatok:
A statisztika olyan, mint a bikini: sok mindent megmutat, de a lényegét eltakarja.
- szokatlan példák:
A macska még jelenleg analóg.

- vulgáris nyelvhasználat:
Ha valami gebasz van, újra kell specifikálni az egész modellt.
- abszurd megfogalmazások:
Senki sem születik úgy, hogy elvágják a köldökzsinórt, és megszólal, hogy 4P.

A tananyaghoz szorosan kapcsolódó poénos megjegyzések segítik a hallgatókat abban, hogy még azokat a bonyolult fogalmakat és összefüggéseket is könnyen megértsék és megjegyezzék, amelyeket egyébként csak hosszadalmas és unalmas magyarázatokkal lehet megtanítani. A humor tanulásban betöltött szerepét vizsgáló kutatások is ezt igazolják (Séra 2008). Ha a hallgatók a megtanulandó fogalmakat vicces magyarázatokhoz tudják kötni, sokkal jobban emlékeznek rájuk később. Ennek több oka is van: (1) a humoros formában kommunikált tartalom meglepi a hallgatóságot, (2) a humor megértése fokozott mentális feldolgozást igényel, (3) a humoros anyag különleges, (4) a humoros anyag fiziológiailag is aktivációs hatással bír a hallgatóra (Séra 2008: 269). A közgazdászképzés elméleti tantárgyainak többsége, mint például a statisztika, matematika, mikroökonómia vagy a számvitel absztrakt ismeretek memorizálását is magában foglalja, amit nagyban megkönnyíthet a humor. A fenti példák egyértelműen azt bizonyítják, hogy az oktatók rendkívül kreatív módon élnek is ezzel a lehetőséggel.

Diákok

A tananyag után a második legnagyobb csoportot a diákokkal kapcsolatos humoros megjegyzések alkották. Ezek a poénok a magas kockázatú kategóriába tartoznak, hiszen az ilyen jellegű fókusz bevonása azt a veszélyt rejti magában, hogy egyének vagy egyének csoportjai megsértődnek. Ennek ellenére általános fegyelmezési és figyelemfelkeltő eszközzel van szó, amely bármelyik iskolában kísérheti a tanórákat. A vizsgált korpuszban a legtöbb ilyen fókuszú viccelődés a teremben ülő hallgatók egészére vonatkozott (35 esetben), és csak 13 olyan példa akadt, amikor egy diák került a humor fókuszába. Az egyetemi oktatók legtöbbször a hallgatók tanulási képességeit, illetve szokásait kommentálták ily módon, továbbá a motivációjuk hiányát, órai fegyelmezetlenségüket, az éberség hiányát, fiatal korukat vagy órai passzivitásukat. Ezen megjegyzések egyike sem volt azonban durva, bántó szándékú vagy gúnyolódó. Leginkább talán poénos, csipkelődő megjegyzésekként lehet jellemezni őket, ahogy azt az alábbi példák is szemléltetik:

A múltkori zh-val az volt a legnagyobb baj, hogy nem tudtátok megoldani a feladatot.

Az önök beszédkészsége pozitív korrelációt mutat az enyémmel, ami azt jelenti, hogy ha én beszélek, akkor önök is.

Ha olyan eredményesen tanulnának, ahogy felejtenek...

[Diavetítés közben] *Mindenki bírta írni? Esetleg olvasni is?*

Ha a diákokat megcélzó humor arányát összehasonlítjuk Gorham és Christophel (1990) kutatásával, az ő adatbázisukhoz (20%) képest alacsonyabb értéket kapunk (14,58%). Ez azonban nem elég ahhoz, hogy arra következtessünk, hogy a magyar felsőoktatásban tanítók humoros megjegyzései kevésbé irányulnak a diákokra. A két korpusz

ugyanis nem vehető egybe, hiszen más volt az adatgyűjtés módja, illetve csaknem 20 év telt el a két kutatás között. Gorham és Christophel (1990) a korpusz összeállításakor arra kérte a hallgatókat, hogy minden, számukra humoros oktatói megjegyzést jegyezzenek fel, míg ez a korpusz olyan aranyköpések elemzésére épül, amelyeket a diákok maguk gyűjtöttek össze és jelentettek meg.

Egyetemi oktatók: önmagukra irányuló humor

A tanórai kockázatmentes poénkodás egyik legbiztosabb módja, ha egy oktató magát teszi a nevetés tárgyává, sőt, önmagán is képes nevetni. Nem bánt meg vele senkit, s nem is lesz kisebb a diákok szemében, azaz nem változik a hallgatók tisztelete iránta (Berk 2003). Az önironia mindig „kéznél van”, s igen hatékony út lehet az informális, közvetlen légkör megteremtéséhez. Ha az ilyen típusú humor megmarad bizonyos keretek között, segít a hallgatóknak abban, hogy meglássák az oktatóban az embert, és ez javíthatja a tanár-diák kapcsolatot és kommunikációt.

A vizsgált korpuszban az oktatók változatos módon viccelődtek saját magukra vonatkozóan:

- önmaguk jellemzése metaforákkal: az oktató mint énekes, anyakönyvvezető, bolond, komikus, pap stb.
Nem vagyok hajlandó használni a mikrofont! Nem vagyok én táncdalénekes!
- saját (rendszerint fizikai) tulajdonságuk hangsúlyozása: kopaszság, szintévesztés, pöszeség, kor stb.
Nagyon megyünk, mi? Csak úgy lobog a hajunk! [Egy kopaszodó oktató megjegyzése.]
- tudásukra vagy társadalmi helyzetükre vonatkozó viccelődés (erős túlzásokkal vagy a valóság elferdítésével): nagyon szegény, nagyon buta, nagyon feledékeny stb.
Én csak négy évig jártam egyetemre, azért vagyok ilyen buta.
- vezetéknévükkel való poénkodás:
Jobb ma egy veréb, mint holnap egy túzok, csak hogy „Madaras” példát hozzak.
- túlzottan szigorú/agresszív vagy túlzottan kedves/játékos tanári image kommunikálása:
Három dolgot tudok rajzolni: halat, tulipánt és standard normális eloszlást. A halat megmutatom, a tulipán is legalább ilyen szép.

Nyelvhasználat

A korpusz példái arra utalnak, hogy sok egyetemi oktató tanítás közben szellemes szójátékokkal is szórakoztatja a diákokat. A kreatív nyelvhasználat mesterei rendkívül változatos eszközökkel éltek ilyenkor, ahogy azt az alábbi példák is szemléltetik.

- neologizmusok alkotása:
Bekreppantyzott a piac...
Kifukkadt: kifulladt és kipukkadt. Nyelvújításban is milyen jó vagyok!
- a szó jelentésének új értelmezése (alkalmi poliszémia), rendszerint szavak felbontásával és új morfémahatárok kialakításával:

Fiúk! Hárman ülnek két széken? Tipikus közöszlész, csak az a baj, hogy rossz ember van a szendvicsben.

Látom, néhányan már a karjukat tapogatják. Nem, a karizma nem azt jelenti. Olvasták? Ez a Kotler-könyvből van, rémlik? Tudják, mi a rémlik? Öreg banya ülepe.

- kifejezések, szókapcsolatok eltorzításával, kontaminációjával lehetetlen állapotok megfogalmazása:

Tegye fel a kezét az, aki, ha négyszemközt lennénk, a szemembe súgná a választ.

Mondja valaki kórusban!

Negyedévre illik megtanulni csukott szemmel pislogni.

- paronomázia:

Ki lehet nyitni az összes ablakot, de akkor rögtön bejön az összes zaj erről a kies Rákosi útról. [Az út neve Rákóczi út.]

- anti-proverbiumok:

A társadalom is örülhet, mint egy rendes Whiskas-macska a kajának.

Ritkán látja, mint Baumgartner a kockás zászlót.

Nekiment, mint Horn Gyula a vizitdíjnak.

- szokatlan rímek kreálása:

Akinek nincs esze, legyen notesze.

Társadalom és társas/etikai normák

Az adatbázis tartalmazott olyan elemeket is, amelyeknél a humor fókuszának társadalmi vonatkozása volt: ezek a poénok a magyar társadalom viszonyait és normáit célozták meg kritikus hangvétellel. A leggyakrabban előforduló témák a szocializmus időszaka, a feketegazdaság, a korrupció, a bürokrácia, a magyar termékek minősége, illetve az EU-s szabályozás voltak. Példák:

A szocializmusban meg volt határozva, ki mit és mennyit lophat.

20 évig benne volt a Trabant tájékoztatójában, hogy a technika legújabb vívmánya.

[IK 230-as típusú buszokról] Ezek a buszok tutira elindulnak. Vagy előbb, vagy később.

Baromi jó biznisz a kokainértékesítés, csak a társadalmi elfogadottsága alacsony.

Mert azonkívül, hogy a mi autónk, tudjuk, mi a véleményünk a Suzukiról: a kapitalizmus Trabantja, és akkor még ez volt a nap eufemizmusa.

További fókuszok

A feljegyzett oktatói aranyköpések további fókuszai sorában meg kell említeni még a tanítási helyzetet, a nőket, az értelmiségi pályát, a politikát, a bölcsességeket/közheleyeket, az oktató házastársát, híres személyiségeket, más nemzeteket és az oktató kollégáit.

Bármikor előállhat valamilyen váratlan, legtöbbször kellemetlen helyzet tanítás közben: áramszünet lesz az óra közepén, elromlik a mikrofon, maguktól elkezdnek

futni a kivetített diák, stb. Humor segítségével könnyedén oldani lehet ilyenkor a feszültséget: egy spontán poén csökkenti az előadásban a stresszt, illetve segít elfogadtatni a hallgatókkal a helyzetet. Az egyik esetben például, amikor a diákok kinyitották az ablakot, és az utcai közlekedés zaja elnyomta az előadó hangját, az oktató így reagált: *Jól van, akkor minden pirosnál mondok egy mondatot!*

Az értelmiségi pályát, a különböző foglalkozásokat, hivatásokat humor segítségével kézzelfoghatóvá lehet tenni. Az oktatók több esetben is humoros kontextusban beszéltek a közgazdászok, üzletemberek és más értelmiségi dolgozó munkájáról, például:

Jó a mi szakmánk: ha bejön valami, Istennek hisznek minket; ha meg nem, akkor meg ki tudjuk magyarázni magunkat.

Ott áll a kőműves, kezében a kalapács, hova üssek? Na, ez az informatikus.

Aki egy helyről vesz, az lop, aki többről, az tudós.

A nők mint téma megjelenése az oktatói megjegyzésekben (ideértve a feleségekre vonatkozó vicces megjegyzéseket is), valamint a politikai tartalom bevonása érthető okokból bizonyos kockázattal jár. A nőket a magyar viccekben megszokott sztereotípiához hasonlóan jellemzik: általában butácskák, szexorientáltak, bosszantóak, és sokat beszélnek. A női nem sztereotipikus ábrázolása férfi oktatókhoz volt köthető, a nők nem tettek ilyen megjegyzéseket. A diákok által összegyűjtött aranyköpések túlnyomó többsége (96,6%) egyébként férfiaktól származott. Érdekes azonban megjegyezni, hogy a nemek megoszlása nem volt egyenlő a korpuszban, mivel 42 férfi (87,5%) és csak 6 (12,5%) női oktató megjegyzései szerepeltek benne. Az eredmények így nem elég reprezentatívak ahhoz, hogy humorhasználat tekintetében megállapításokat lehessen tenni a két nemre vonatkozólag. Más kutatók viszont rámutattak már arra, hogy verbális viselkedésüket tekintve különbségek vannak a nők és a férfiak között (vö. Lakoff 1975): a férfiak több viccet mondanak, gyakrabban viccelődnek, és jobban kedvelik a nemekre vonatkoztatott humort, mint a nők (Ziv 1984; Dundes 1987 idézi őket Sev'er–Ungar 1997: 89). A férfiak általában azért folyamodnak a szexista jellegű humorhoz, hogy kifejezzék és megerősítsék a hatalmukat: „A nemekre vonatkoztatott humor a férfiak és a nők közötti hatalmi egyenlőtlenségek manifesztálódása, ami elősegíti az egyenlőtlenség elfogadását és terjesztését” (Sev'er–Ungar 1997: 88). A tanórán a nőkkel kapcsolatos viccelődés, poénkodás a férfihatalom, illetve a férfiak közötti szolidaritás megerősítését szolgálhatja. További kutatásra lenne ahhoz szükség, hogy kiderüljön, a női hallgatók mennyire tolerálják az ilyenfajta humort.

Az aranyköpések fókuszaként kollégák, politikusok, történelmi személyek (például magyar királyok) és más nemzetek is említésre kerültek, de csak kevés esetben. A bölcsességek, vicces közhelyek száma valamivel nagyobb volt, de így is csak 13 előfordulásról beszélhetünk, például:

Ha az ember kitartóan buta, lehet, hogy az élet megjutalmazza.

Isten keményen bünteti azt, aki nullával oszt.

Ha hideg van, a számítógép nem lesz libabőrös, a giliszta viszont igen.

Összegzés

A humor szerves része lehet egy egyetemi előadásnak vagy szemináriumnak. Megkönnyíti a tanulást, csökkenti a stresszt, és elűzi az unalmat. A kutatás célja a felsőoktatásban tanítók aranyköpéseinek kategorizálása volt a bennük megfogalmazódó fókusz alapján. A humoros hatás legtöbbször olyan verbális megnyilvánulásoknak volt köszönhető, amelyek célpontjában a tananyag, a diákok, maga az oktató vagy nyelvhasználata állt. Az alacsony kockázati potenciállal jellemezhető humor aránya felülmúlta a magas kockázatúét, ami arra utal, hogy az oktatók többnyire kerültek az előadás témájához szorosan nem kapcsolódó vagy másokat esetleg bántó poénos megjegyzéseket. Még amikor a diákokkal kapcsolatban hangzott el egy-egy viccelődés, az sem volt gúnyolódó vagy sértő a hallgatókra nézve. Néhány megjegyzés azonban sztereotipikus gondolkodásmódot tükrözött, különösen a női nemre vonatkozó poénok esetében.

Mivel a verbális humor dinamikus műfaj, amelyben a funkciót a produkció és a befogadás egyaránt meghatározza (Hidasi 2008), további kutatásra lenne szükség a befogadói oldal vizsgálatához, azaz annak kiderítéséhez, hogyan viszonyulnak a diákok az oktatók humorához. Így kiderülne, hogy a magas kockázatú humor tényleges kockázattal bír-e, avagy a hallgatók közömbösek az ilyen megjegyzések iránt.

IRODALOM

- Berk, R. A. (2000): Does humor in course tests reduce anxiety and improve performance? *College Teaching* 48 (4). 151–158.
- Berk, R. A. (2003): *Professors are from Mars, students are from Snickers. How to write and deliver humor in the classroom and in professional presentations*. Sterling, Virginia: Stylus Publishing, LLC.
- Dundes, A. (1987): *Cracking jokes: Studies of sick humor cycles and stereotypes*. Berkeley, CA: 10 Speed Press.
- Garner, R. L. (2006): Humor in pedagogy – How ha-ha can lead to aha! *College Teaching* 54 (1). 177–180.
- Gorham, J. – Christophel, D. M. (1990): The relationship of teachers' use of humor in the classroom to immediacy and student learning. *Communication Education* 39. 46–62.
- Hidasi Judit (2008): Miért nem nevetnek a viceinken a japánok? In: Daczi Margit – T. Litovkina Anna – Barta Péter (szerk.): *Ezerarcú humor. Az I. Magyar Interdiszciplináris Humorkonferencia előadásai*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 51–62.
- Lakoff, R. (1975): *Language and woman's place*. New York: Harper&Row.
- Loomans, D. – Kohlberg, K. (2002): *The laughing classroom. Everyone's guide to teaching with humour and play*. Tiburon, CA: H.J Kramer, New World Library.
- Pollio, H. R. (2002): Humor and college teaching. In: S. F. Davis – W. Buskist (szerk.): *The teaching of psychology: Essays in honor of Wilbert J. McKeachie and Charles L. Brewer*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum. 60–80.
- Powers, T. (2005): Engaging students with humor. *American Psychological Society Observer* 18. 37–38, 43–44.
- Séra László (2008): Humor a tanulásban. In: Daczi Margit – T. Litovkina Anna – Barta Péter (szerk.): *Ezerarcú humor. Az I. Magyar Interdiszciplináris Humorkonferencia előadásai*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 264–272.

- Sev'er, A. – Ungar, S. (1997): No laughing matter: boundaries of gender-based humour in the classroom. *Journal of Higher Education* 68 (1). 87–105, http://findarticles.com/p/articles/mi_hb172/is_n1_v68/ai_n28685570/.
- Shatz, M. A. – LoSchiavo, F. M. (2006): Bringing life to online instruction with humor. *Radical Pedagogy* 8 (2), http://radicalpedagogy.icaap.org/content/issue8_2/shatz.html.
- Táncz Tünde (2008): Tréfás mesék gyermekeink lelki egészségének védelmében. In Daczi Margit – T. Litovkina Anna – Barta Péter (szerk.): *Ezerarcú humor. Az I. Magyar Interdiszciplináris Humorkonferencia előadásai*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 144–153.
- Torok, S. E. – McMorris, R. F. – Lin, W. (2006): Is humor an appreciated teaching tool? *College Teaching* 52 (1). 14–20.
- Ziv, A. (1984): *Personality and sense of humour*. New York: Springer.
- Ziv, A. (1998): Teaching and learning with humor. Experiment and replications. *Journal of Experimental Education* 6 (1). 37–44.
- Zsolnai József – Zsolnai László (1989): *Mi a baj a pedagógiával?* Budapest: Tankönyvkiadó.

TINTA KÖNYVKIADÓ

KISS GÁBOR (FŐSZERK.)
RÉGI SZAVAK SZÓTÁRA

Kihalt, elfeledett és kiveszőben lévő szavak, szóalakok és szójelentések magyarázata
484 oldal, 6990 Ft

A társadalom, a technika fejlődésével, a mindennapi élet változásával bizonyos tevékenységek megszűnnek, egyes tárgyak használata háttérbe szorul vagy teljesen megszűnik. Így a hozzájuk tartozó szavak feledésbe merülnek, majd kiesnek a nyelvhasználatból. Ezért egy idő után a beszélők számára idegenül csengenek és teljesen ismeretlenné válnak.

A *Régi szavak szótára* azokat a szavakat leltározza, amelyek a magyar nyelv életében a korábbi évszázadokban többnyire széles körben használatosak voltak, de mára már ismeretlenül csengenek a magyar anyanyelvűek nagy többsége számára. A kötet alcíme arra utal, hogy a szótárba felvett és ott értelmezett, megmagyarázott szavak között vannak kihalt szavak (*aszó* 'kiszáradt völgy', *apol* 'csókol, becéz', *rér* 'sógor'), elfeledett szavak (*csuszkonódó* 'korcsolya', *istáp* 'bot, támasz', *verő* 'kalapács') és kiveszőben lévő szavak (*járgány*, *komorna*, *nyalka*).

A szótár anyaga többéves és széles körű gyűjtőmunkával készült, amely során a szerkesztők több mint 200 szótárt, forráskiadványt dolgoztak fel. A *Régi szavak szótára* címszavainak száma 19250, amelyeknek összesen 26950 jelentését közli a gyűjtemény.

A kötet a szerkesztők szándékai szerint hatékony segédeszköz régi nyelvünk mára már nem használatos szavainak megismeréséhez, ezzel segítséget nyújt írásbeli, irodalmi örökségünk megértéséhez.

Megvásárolható a kiadóban:

TINTA KÖNYVKIADÓ

1116 Budapest, Kondorosi út 17.; Tel.: (1) 371-0501; fax: (1) 371-0502

E-mail: info@tintakiado.hu; honlap: www.tintakiado.hu